

قابلیت‌های نقوش اسلامی در گرافیک شهرهای اسلامی در دوران معاصر

چکیده

نقوش اسلامی، مجموعه‌ای از نقش‌ها و عناصر تصویری هستند که به تدریج، شکل طبیعت‌گرایی خود را از دست داده و به شکل مجرد تداوم یافته‌اند و به مرور زمان بر تنوع، ظرافت و پیچیدگی‌های آن‌ها افزوده شده است. از اساسی‌ترین اصول این نقوش، انتزاع، تجرد و تکرار موزون کامل سطوح است. ظرفیت و کارکرد فرهنگی و دینی این نقوش به صورتی است که، به راحتی، بعد از قرن‌ها در حوزه‌های مختلف قابلیت استفاده را داشته باشند. این نقوش با تکیه بر غنای تحسین‌برانگیز در فرم و معنا در عرصه‌های مختلف توانسته حامل ارزش‌های والای معنوی برای مخاطبان باشد. بی‌شک، به کارگیری عناصری که دارای معیارهای زیباشناسانه و باهویت هستند، در زیباسازی، میلمان شهری، شهروندان را به حفظ هویت و دین سوق می‌دهد. در دوران معاصر یکی از هنرهایی که توانسته تاثیر به‌سزایی در ارتقای فرهنگ بصری و فکری شهروندان بگذارد، گرافیک محیطی است. این پژوهش، به مطالعه قابلیت‌های نقوش اسلامی می‌پردازد؛ تا به این پرسش‌ها پاسخ دهد: نقوش اسلامی دارای چه قابلیت‌های بصری و مفهومی می‌باشند؟ و گرافیک شهری به چه صورت از نقوش تزئینی اسلامی بهره می‌برد؟ این پژوهش سعی دارد، تا قابلیت‌های نقوش اسلامی و تاثیر آن در گرافیک شهرهای اسلامی دوران معاصر را مورد کنکاش قرار دهد. روش تحقیق توصیفی، تحلیلی است و جمع‌آوری مطالب و اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای می‌باشد. بر اساس بررسی‌های انجام شده، نتایج به‌دست‌آمده حاکی از آن است که، با توجه به کیفیت بصری و مفاهیم نهفته در نقوش اسلامی، استفاده و بهره‌گیری از این نقوش در زیباسازی محیط شهری و گرافیک شهرهای اسلامی می‌تواند به انتقال اندیشه اسلامی و هویت بصری اسلامی بیانجامد.

واژه‌های کلیدی: گرافیک شهری، نقوش اسلامی، هویت بصری، گرافیک محیطی

حسن طالبی

مربی گروه ارتباط تصویری، دانشکده دخترانه سبزوار، دانشگاه
فنی حرفه‌ای، سبزوار، ایران

talebih40@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹-۰۶-۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹-۰۸-۱۲

1-DOI: 10.22051/pgr.2020.32837.1080

مقدمه

تا با مطالعه نمونه‌های موفق به بررسی قابلیت نقوش اسلامی در گرافیک شهرهای اسلامی در دوران معاصر بپردازد. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و بر اساس منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی و مقالات موجود انجام شده است. جامعه آماری پژوهش، تعداد ۱۶ تصویر از آثار هنرمندان معاصر - که در طراحی و اجرای آن‌ها از نقوش اسلامی استفاده شده است - به صورت تصادفی و جستجوی اینترنتی انتخاب و مورد مطالعه قرار گرفته‌اند.

پیشینه پژوهش

بررسی مدارک، مستندات، مقالات و سایت‌های اطلاع‌رسانی نشان می‌دهد که درباره شهر اسلامی و گرافیک شهری تحقیقات زیادی صورت گرفته است که در زیر به نمونه‌هایی از این تحقیقات اشاره می‌شود: کتاب «طراحی شهر و فضاهای شهری ایرانی» نوشته نقی‌زاده (۱۳۹۵)؛ کتاب «نقش تزئینات در معماری اسلامی» نوشته مهدی مکی‌نژاد (۱۳۸۷)؛ کتاب «میادین شهری» نوشته محمدآسیابی (۱۳۸۹)؛ کتاب «طراحی و برنامه‌ریزی مبلمان شهری» نوشته زنگی آبادی و تبریزی (۱۳۸۳)؛ مقاله «جایگاه گرافیک محیطی در هویت بصری شهر» نوشته مهدی میرزایی نسب فهادان (۱۳۹۲)؛ مقاله «بر ساحت مفهوم شهر اسلامی» نوشته سمیه فلاحت (۱۳۹۰)؛ مقاله «معنا و مفهوم شناسی شهر ایرانی اسلامی؛ مبانی نظری و مصداق‌ها» نوشته محمدرضا بمانیان (۱۳۹۳)؛ مقاله «واکای مدل ارزیابی شهر اسلامی با رویکرد قرآن کریم» نوشته مروتی و دارابی (۱۳۹۳)؛ موارد فوق پژوهش‌هایی هستند که در باب طراحی و برنامه‌ریزی شهری، مبلمان شهری، میادین شهری، گرافیک محیطی، معنا و مفهوم شهر ایرانی و اسلامی و حتی نقش تزئینات در معماری اسلامی و یا انواع تزئینات اسلامی نوشته شده‌اند. ولی تاکنون هیچ تحقیق میسوطی در تأثیرگذاری و بهره‌گیری نقوش اسلامی در گرافیک شهرهای اسلامی صورت نگرفته است؛ و جنبه‌های فرهنگی و معنوی آن مغفول مانده و یا به طور جدی، مورد توجه قرار نگرفته است. در این مقاله، با توجه به اثرگذاری گرافیک محیطی در حوزه شهری و استفاده از نقوش ایرانی - اسلامی در گرافیک شهرهای اسلامی به مطالعه آن‌ها پرداخته می‌شود و همچنین، نمونه‌های موفق در زمینه گرافیک شهرهای اسلامی - که از نقوش اسلامی بهره برده‌اند - معرفی می‌شوند و مورد بررسی و مذاقه قرار می‌گیرند.

در شهرها و فضاهای شهری امروزی، هنرهای مختلفی سهیم هستند؛ که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از: منظرسازی، مجسمه‌سازی، نقاشی، گرافیک و... که تحت عنوان هنرهای شهری یا هنر عمومی مورد استفاده قرار می‌گیرند. نکته مهم و اساسی در این زمینه، این است که، برای هویت‌بخشی و ایجاد سواد بصری جامعه بر مبنای فرهنگ کشور و حفظ این هویت، بهره‌گیری از هنرهای ایرانی - اسلامی یک ضرورت است؛ و غفلت از آن، بیش از هر موضوع دیگری به بحران هویت جامعه می‌انجامد. برخی از موضوعات و توصیه‌های قابل توجه و طرح در این زمینه، عبارتند از: استفاده از اصول و فرم‌ها و فضای مطرح در معماری ایرانی - اسلامی، بهره‌گیری از هنرها، نشانه‌ها، نمادها و توجه به نقوش ایرانی - اسلامی، که می‌تواند در احیا و هویت بصری و فرهنگی یک جامعه نقش ارزنده‌ای داشته باشد. در حقیقت، موقع به کارگیری نشانه‌ها و نمادها و نقوش باید فرهنگ اصلی شهر و مبنای آن را مد نظر داشت و از تقلید و تکرار نامعقول بعضی از الگوهای بیگانه - که نه تنها به زیبایی محیط نمی‌انجامد، بلکه فراتر از آن عامل انحطاط فرهنگی می‌شود - نیز احتراز کرد؛ و از این‌رو، توجه به مبنای فرهنگی و ارزش‌های حاکم، موضوعی است که نباید از آن غفلت کرد. بی‌شک، ارزش‌های فرهنگی و اعتقادی از اصلی‌ترین عوامل تأثیرگذار در شکل‌گیری فضای شهری ایرانی - اسلامی و در نتیجه، در هویت‌بخشی به آن‌ها ایفای نقش کرده و آن‌ها را از فضای شهری سایر شهرها متمایز می‌کند. نقوش اسلامی دارای کیفیت بصری و مفهومی خاص می‌باشند، که استفاده از آن‌ها در گرافیک شهری می‌تواند علاوه بر ارتقای کیفیت تجسمی و بصری و مفهومی در انتقال اصول و فرهنگ اسلامی به جامعه و همچنین، هویت‌بخشی به زندگی شهری امروزی کمک کند. هدف از پژوهش حاضر، بررسی قابلیت‌های بصری و مفهومی نقوش اسلامی در گرافیک شهرهای اسلامی در دوران معاصر است. این پژوهش در پی پاسخ به پرسش‌های زیر است:

- ۱) نقوش اسلامی دارای چه قابلیت‌های بصری و مفهومی می‌باشند؟
- ۲) گرافیک شهری چگونه و به چه صورت از نقوش اسلامی بهره می‌برد؟

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، در گروه پژوهش‌های کاربردی قرار می‌گیرد. تحقیق حاضر در پی آن است،

شهر اسلامی

در منابع مختلف برای شهر اسلامی تعاریف گوناگونی ارائه شده است. شهر اسلامی، شهری است که روابط اجتماعی آن بر پایه ارزش‌های دینی سامان می‌یابد و چهره فیزیکی آن، یادآور هویت اسلامی ساکنان آن است. «شهر اسلامی مکانی است که در آن، احکام اسلامی جاری بوده و بر اساس فرهنگ اسلامی ساخته شده باشد. در الگوی شهر اسلامی عامل مسلط، دین اسلام است و به طور حتم، تمام شاخص‌های و عناصر زندگی اجتماعی و کالبدی شهر براساس دین نظام هویت می‌یابد» (ایازی، ۱۳۸۷: ۱۰۲). در تعریفی دیگر، شهر اسلامی، شهری است که بر اساس مبانی و آموزه‌های مطابقی، تضامنی یا التزامی قرآن و روایات صحیح بنا شده باشد.

رواج تعبیر شهر اسلامی و اطلاق آن به شهرهای مسلمانان - به ویژه، شهر اسلامی نامیده شدن شهرهای تاریخی ممالک اسلامی یا شهرهای مسلمان‌نشین - با این فرض که این شهرها از نظر کالبدی، جلوه‌گاه تجلی خاصی از اصول و ارزش‌های اسلامی بوده؛ و به این ترتیب، از شهرهای سایر تمدن‌ها و فرهنگ‌ها متمایز می‌باشند؛ از قرن نوزدهم میلادی و به وسیله مستشرقین آغاز شد؛ از آن دوران به بعد، این تعبیر به شهرهای ساخته شده توسط مسلمانان و محل زندگی آنان اطلاق می‌شد. به مرور، در نوشته‌ها و آثار مربوط به تبعات شهری که به بررسی سکونت‌گاه‌های مسلمانان می‌پرداختند، بر این اساس که با حریم فیزیکی و یا ذهنی خاص خود تجلی جامعه و فرهنگی متمایز از سایر تمدن‌ها می‌باشند، با معرفی خاورشناسان، در ادبیات غرب تثبیت شد (نقی‌زاده، ۱۳۸۹: ۲).

برای تشکیل شهر اسلامی، انطباق وهم پوشانی سه فضا به‌عنوان ارکان آن ضرورت دارد. این سه فضا عبارتند از: (۱) فضای فکری، (۲) فضای رفتاری و (۳) فضای عینی (کالبدی)؛ و در رابطه با این سه فضا، بیان این نکته حیز اهمیت است که در حقیقت، شهر اسلامی فقط کالبد نیست؛ و علاوه بر کالبد، دو مقوله مهم دیگر نیز در تعریف شهر اسلامی و تجلی آن ایفای نقش می‌کنند.

فرهنگ اسلامی در هر جامعه و کشوری با حفظ ماهیت و اصالت الهی و جهان‌شمول خویش، شکل و صورتی متناسب با مقتضیات جغرافیایی، تاریخی، زبانی و... به خود می‌گیرد. فرهنگ ایرانی - اسلامی همان فرهنگ متعالی اسلامی است که در روح و کالبد فرهنگ ایران زمین دمیده شده و متناسب با تاریخ، جغرافیا، مذهب، زبان و... در طی قرون گذشته، توسعه و تکامل یافته است.

در رابطه با شهر ایرانی - اسلامی می‌توان این گونه بیان نمود: وقتی می‌توان صفت اسلامی را به شهر به‌عنوان یک شی انسان ساخته اطلاق نمود، که آن شی بر اساس تعالیم اسلامی به وجود آمده و به‌گونه‌ای در خدمت انسان قرار گرفته باشد؛ و در عین پاسخ‌گویی به نیازهای مادی او، انسان را به سمت ارزش‌های اسلامی هدایت نماید. بیان ایرانی برای شهر نیز مصداق مکانی موضوع را نشان می‌دهد. از طرفی، اسلامی بودن برای شهر نشان‌گر این است که این مکان باید تجلی‌گاه و یادآور ارزش‌های اسلامی نیز باشد.

بمانیان معتقد است، «شهرهای جدید فاقد هرگونه هویت ملی، بومی و اسلامی و تاریخی هستند؛ و نه تنها نتوانسته‌اند، تداوم حیات تاریخی جامعه را به نمایش بگذارند، که فراتر از آن، ارتباط جامعه را با تاریخ و گذشته خویش قطع نموده و احساس غربت و بیگانگی را در ساکنان خویش رشد داده‌اند. این در حالی است که در گذشته، شهرهای مسلمین در شرایط محیطی و اقلیمی متفاوت و در زمان‌های گوناگون و با شرایط اقتصادی و سیاسی متنوع، هرکدام جلوه‌هایی از تفکر، باورها و فرهنگ اهل خویش را به نمایش می‌گذاشتند و با تفسیر اصول و شناخت و به کارگیری راه‌حل‌های بومی - که برای موضوعات خاص محیطی و انسانی ارائه می‌نمودند - به‌خوبی، می‌توانستند در یک تعامل مفید و سازنده و تأثیرگذار با سایر شهرها ایفای نقش کنند» (بمانیان، ۱۳۹۳: ۷۲). بنابراین، شهرهای اسلامی باید به‌گونه‌ای طراحی شوند تا بتواند هویت، فرهنگ، تاریخ خود را به خوبی برای مخاطب خود تداعی کنند؛ لذا، بهره‌گیری از مولفه‌های اسلامی در طراحی شهری برای شکل‌گیری یک فضای عینی و کالبدی اعم از معماری، گرافیک محیطی، مبلمان شهری و... می‌تواند خواسته تشکیل شهر اسلامی جامه عمل بپوشاند که در ادامه، به مطالعه نقوش اسلامی و کارکرد این نقوش در گرافیک شهری می‌پردازیم.

ارزش‌های بصری و ماهیتی نقوش اسلامی

نقش‌مایه‌ها و نگاره‌ها در هنر هر ملتی، گنجینه‌ای است تصویری از آن‌چه بشر در طی حیات خود آرزو، تخیل، فکر، طلب و یا به آن عمل کرده است؛ این گنجینه چون میراثی ارزشمند و هویت‌بخش از نسلی به نسل دیگر رسیده و در این مسیر تحت تأثیر عواملی نظیر افکار، اعتقادات، نفوذ جریان‌های هنری، خواست حاکمان و سفارش‌دهندگان، خلاقیت هنرمندان تغییر و تحول یافته است (مکی‌نژاد، ۱۳۸۷: ۶۲). نقش‌مایه‌ها باعث برانگیختگی عاطفی

ریز را در یک سطح وسیع و در ابعاد بزرگ پیاده نماییم، باعث خستگی چشم و بی‌توجهی ناظر می‌شود.

کیفیت‌های بصری تئوری‌هایی اساسی هستند که چگونگی ارزش‌های زیبایی‌شناسی نقوش تزئینی را مشخص می‌کنند.

تقارن: یکی از ویژگی‌های شاخص نقوش تزئینی اسلامی رعایت تقارن در طرح است. موضوع تقارن در هنر ایران، همواره، مورد توجه هنرمندان بوده است. بسیاری از آثار اسلامی ویژگی تقارن را به همراه دارند و از این کیفیت بصری بهره برده‌اند. تقارن یکی از اصول و ویژگی‌های زیبایی‌شناسی در هنرهای سنتی محسوب می‌شود. منشای تقارن به طبیعت برمی‌گردد و خود انسان بهترین نمود آن است. تقارن یکی از مهم‌ترین فنون هندسی نمود زیادی در طبیعت دارد. گل‌ها، برگ‌ها، درختان و گردش شب و روز صورت‌های محسوس از تقارن را نشان می‌دهند. تقارن در اولین نگاه یکی از مفاهیم نظم است؛ تقارن گونه‌ای احساس ثبات، مقاومت و پایداری به بیننده انتقال می‌دهد؛ و در نهایت، با ایجاد نظم، آرامش و امنیت را القا می‌کند. نکته حایز اهمیت این است که، تقارن در هنرهای سنتی فقط یک روش گسترش نقش و تکثیر طرح‌ها نیست. تقارن جنبه تکمیل‌کنندگی و کمال‌گرایی دارد.

هماهنگی: هماهنگی، رابطه‌ای است بین جنبه‌های ترکیب‌بندی که بر یک کلیت متناسب و دارای نظم تاکید می‌کند و دارای بیانی آرام و ساکن و روشن است. هماهنگی، اصطلاحی است که در اغلب علوم طبیعی و عقلی از آن صحبت می‌شود. در زیباشناختی منظور از هماهنگی یا هارمونی، نظمی است که بین اجزای تشکیل‌دهنده یک پدیده وجود دارد. «هماهنگی یکی از ارکان اصلی زیباشناختی هنر و معماری است و حوزه عمل آن، به هیچ وجه، محدود به ابعاد فضا نمی‌شود. مواد، رنگ‌ها، جنس، طرح ظاهری و غیره، همگی باید با یکدیگر هم‌خوانی داشته باشند. هماهنگی در ادراک بصری جدا از تعادل بصری نیست. سیستم‌های ادراکی، فیزیکی و روان‌شناختی، همگی تمایل دارند تا به وضعی برسند که در آن، میزان تنش به حداقل ممکن رسیده باشد؛ یا به عبارت دیگر متعادل‌تر باشد» (گروت، ۱۳۹۰: ۳۵۵-۳۵۶).

ریتم: ریتم، عبارت است از تکرار منظم و متوالی یک عنصر تصویری در فضای تجسمی و نیز «عبارت است از روند مکرر عناصر بصری که با نظم معین و روابطی دقیق بر قوه بینایی مطرح می‌گردند» (حلیمی، ۱۳۷۹: ۲۲۲). ریتم‌ها، اگر به صورت گروهی باشند،

در مخاطب شده و اندیشه را در ضمن یک تلقی هنری برمی‌انگیزاند. همان‌طور که موسیقی با کمک اصوات و هماهنگی و تناسب میان آن‌ها موجب واکنش‌های عاطفی و تلاقی اندیشه و احساس می‌گردد، نقش‌مایه‌ها نیز همین حالت را دارند و موجب انتقال و تثبیت اندیشه می‌شوند. به همین دلیل گفته شده است که، نقش‌مایه در هر فرهنگی، عامل انتقال مفاهیم و معانی از جانب خالق اثر به مخاطبان است؛ و پشت هر نقش‌مایه، خالق آن حضور دارد که با نقوش و اشکال، صور خیال خود را در ضمن نقش‌مایه‌ها متجلی می‌سازد. بسیاری از معانی و مفاهیم را بدون آموزش مستقیم و به صورت غیر مستقیم با کمک این نقش‌مایه‌ها می‌توان به مخاطبان منتقل کرد.

نگاره‌ها، به تدریج، شکل طبیعت‌گرایی خود را از دست دادند و در شکلی مجرد تداوم یافتند؛ و به مرور، بر تنوع ظرافت و پیچیدگی آن‌ها افزوده شد. از اساسی‌ترین اصول هنر اسلامی، انتزاع و تجرد، نفی شمایل‌نگاری، تکرار موزون، پرسیازی کامل سطوح بود. بر این اساس نگاره‌هایی انتخاب شدند که تطابق بیش‌تری با شکل و مفاهیم یادشده داشتند؛ و مناسب‌ترین نگاره‌ها شامل طرح‌های گیاهی، هندسی بود. طرح‌های گیاهی از آن جهت از دوران پیش از تاریخ، بیان‌گر باروری و نعمت بوده‌اند؛ و طرح‌های هندسی از آن رو که با تکثیر و گسترش در سطح، مفهوم، کثرت در وحدت، وحدت در کثرت را به بهترین وجه نمایش می‌دادند (مکی‌نژاد، ۱۳۸۷: ۶۴). درون‌گرایی، نظم، آراستگی، تناسب، هم‌چنین، حضور پر رنگ هندسه از شاخصه‌های هنر اسلامی است و تمام تلاش هنرمندان مسلمان این است که، به مخاطب خود بیاموزد که چگونه علم را در اثر هنری بنگرد؛ علم هندسه - که در نقوش اسلامی کاربرد فراوان دارد - نه تنها نظمی شگفت‌انگیز را به تجلی می‌گذارد، بلکه زیبایی دنیا را نیز آشکار می‌سازد؛ هم‌چنین، به استناد قرآن، آفرینش انسان زیبا و در کمال اعتدال است؛ چرا که بُعدها و تناسب هندسی آن، اصلی‌ترین مبنای خلق آثار هنر و معماری در تاریخ هنر بوده است (بودری و خزایی، ۱۳۹۳: ۶۹).

تناسب، ترکیب، رعایت نسبت‌ها در تزئینات اسلامی، به‌خوبی، به چشم می‌آیند. در تزئینات اسلامی باید بین طرح و اندازه محل تناسب منطقی برقرار شود؛ یعنی در هر اندازه‌ای، ما نمی‌توانیم هر طرح و نقش را پیاده نمایم؛ بلکه باید مسایلی مانند ضخامت طرح‌ها و نقش‌ها، فاصله آن‌ها از دید ناظر، میزان گیرایی را مد نظر قرار دهیم؛ و اگر یک طرح بسیار

ارتباط و هم‌چنین، ایجاد زیبایی در محیط عمومی، مطرح شده و مورد بررسی قرار می‌گیرد. گرافیک محیطی، به بحث زیباسازی می‌پردازد و حوزه‌هایی چون نقاشی دیواری، مجسمه‌های شهری، آب‌نماها، مبلمان شهری و غیره را مطرح می‌کند؛ که می‌تواند محملی مناسب برای بیان هویت‌های ملی و بومی گردد.

شایان ذکر است که، «گرافیک شهری با هدف ایجاد ارتباط تصویری مناسب میان شهروندان می‌تواند در موارد زیادی، از جمله نمای ساختمان، آب‌نماها، مبلمان شهری، علائم راهنمایی و رانندگی، طراحی و مکان‌یابی تبلیغات محیطی، هماهنگ‌سازی علائم و تابلوها، همگون‌سازی نیمکت‌ها، زباله‌دان، فضای سبز، وسایل بازی، علائم هشدار، علائم اطلاع‌رسانی و راهنمایی، کیوسک‌ها و... به‌طور مستقیم و یا غیرمستقیم نقش مهمی داشته باشد. گرافیک شهری، باید نشان‌دهنده هویت هر شهر باشد و طبق هویت تاریخی، فرهنگی و هنری آن شهر طراحی شود. گرافیکی که می‌خواهد در خصوص گرافیک محیطی و شهری تلاش کند، باید مطالعه در خصوص آن شهر را داشته باشد و بدون آشنایی با هویت تاریخی و فرهنگی شهر نباید به گرافیک شهری آن بپردازد» (میرزایی نسب، ۱۳۹۲: ۱۱۴).

کاربرد نقوش اسلامی در گرافیک شهری

جلوه‌های هنر تزئینی اسلامی در طول قرن‌ها، اعجاب و شگفتی همگان را برانگیخته است. هنری که دست‌مایه اصلی آن بر پایه استعداد و خلوص، پاک‌دلی و طاعت نهادن شده و با تمامی تنوع و تولد در بی‌شمار زمینه‌ها دارای زبان و بیانی واحد بوده است؛ نقوش اسلامی، گنجینه‌هایی غنی هستند که علاوه بر ارزش‌ها و زیبایی‌های صوری و ظاهری دارای معانی عمیق زیباشناسی و نمادین هستند؛ و دارای چنان خواصی هستند که بتوان به‌راحتی، بعد از قرن‌ها در حوزه‌های مختلف قابلیت کاربرد، تحلیل و استفاده را داشته باشند. هنرهای تصویری ایران، منبع عظیمی از نقوشی است که در نهایت استادی و هنرمندی با بیانی موجز و مفید طراحی شده‌اند. نقوش قالی‌ها، کف‌پوش‌ها، پارچه‌ها، گچ‌بری‌ها، حکاکی‌ها، نقاشی‌ها مجسمه‌ها، نمونه‌های بی‌نظیر و هنرمندانه از ساده شدن شکل‌های طبیعی هستند که سرمشق‌گران‌بهای برای مطالعه باشند. ترسیم تمام این نقوش و نوشته، کاملاً، با اصول گرافیک منطبق است. ریشه تزئینات و نقوش تزئینی اسلامی را در گرافیک معاصر می‌توان در جنبه تزئینی آرت نوو جستجو کرد. در دهه ۱۸۹۰ میلادی هم زمان با

الگوهای موزون نامیده می‌شوند؛ ریتم، عامل کمکی برای ایجاد هماهنگی و تنوع است و نیز کمیتی است که با حرکت ارتباط مستقیم دارد.

وحدت: در هنرهای بصری، وحدت به معنی با هم یکی شدن است. وحدت اصل عمده سامان‌دهی بصری است و سایر اصول به کارگرفته شده در هنرهای تجسمی در خدمت به کمال رساندن وحدت هستند. وحدت اصل حاکم برای ایجاد پیوستگی و انسجام بین عناصر تصویری است. مهم‌ترین جنبه بصری وحدت این است که باید کل نسبت اجزا غالب باشد. برای رسیدن به این منظور، قبل از هر چیز باید به کل توجه کرد؛ تا تمام جزئیات به یک سازمان تبدیل شوند. «وحدت، نقطه مقابل تضاد است. وحدت بخشیدن به دو عنصر متضاد یا دو فضای متفاوت، ضرورتاً، مستلزم درک عوامل وحدت یا به عبارتی، ارتباط و سازمان‌دهی در فرم‌هاست؛ بدون حضور وحدت بین اجزای فرم پیکره، فرم متلاشی شده و لذا، عدم، تجلی زیبایی را کم‌رنگ می‌کند» (رضوی، ۱۳۸۰: ۶۷). در آثار اسلامی که از نقوش تزئینی بهره برده‌اند، هماهنگی بین شکل‌های ساده با نقوش تزئینی تکرارشونده آن از نظر طراحی ارزش بالایی دارد. طراحان این آثار، به اصول آگاهی داشته و توانسته‌اند، ترکیب‌بندی متناسب با موضوع، ضرب‌آهنگ در جزئیات و وحدت در کل طرح را ایجاد کنند. در آثار اسلامی، نمادها با کمک ریتم تکرار می‌شوند و این تکرار، در نظمی خارق‌العاده منجر به وحدت می‌شود؛ که جلوه‌ای از کثرت در وحدت به‌شمار می‌رود. هماهنگی، ریتم، تناسب، تقارن وحدت و کیفیات بصری در نقوش تزئینی به بهترین شکل خود مورد توجه بوده است؛ و توجه به این عوامل تاثیر زیادی در ارتقای کیفیت بصری آثار داشته است.

گرافیک محیطی^۱

گرافیک محیطی، نوعی از هنر گرافیک است که در محیط عمومی عرضه می‌شود؛ و نقطه تاکید آن، جنبه‌های زیبایی‌شناسانه است که نقش مهمی در ارتباط میان دنیای هنر و توده مردم دارد. گرافیک محیطی، ره‌آورد مجموعه از ارتباطات و فرآیند تصویری است که نظام‌مندی عناصر بصری دیده شونده، کیفیت شکل‌گیری در محیط و ایجاد تناسب بین آن‌ها را با در نظر گرفتن زیباشناسی و کاربردی ارائه می‌کند. گرافیک محیطی، علمی است که در آن، چگونگی استفاده از انواع فرم‌ها، رنگ‌ها، نقش‌ها، نوشتار و تصاویر گوناگون به شکل ماهرانه و اصولی و برنامه‌ریزی شده در جهت بهتر و ساده‌تر شدن

مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرند.

مطالعه نمونه‌هایی از کاربرد نقوش اسلامی در گرافیک شهرهای اسلامی المان‌های شهری^۲

هنرهای تجسمی یکی از ملموس‌ترین هنرهای مورد علاقه بشر از قدیم تاکنون بوده است. نقاشی دیواری، مجسمه خدایان و محبوبان خود از نمونه‌های موجود در فضای کشف شده قدیم و جدید اجتماعی انسان‌ها هستند؛ از آن‌جا که فضای باز شهری، پارک‌ها، میادین، فضای سبز، با مکانی مناسب برای فرار شهروندان از انواع آلودگی‌های زندگی ماشینی به‌شمار می‌رود. مکانی برای آرامش روح و روان انسان‌ها و فارغ از مشکلات زندگی شهری هستند (آسیایی، ۱۳۸۹: ۲۳۱). در این راستا، یکی از اجزا و عناصر بصری در هر شهر - که نظر هر بیننده‌ای را به خود جلب می‌کند - المان‌ها و مجسمه‌های شهری هستند. المان‌های شهری نماد و هویت یک شهر و معرف تاریخ و فرهنگ آن شهر هستند. «المان‌ها و مجسمه‌های شهری با ویژگی‌هایی از جمله قابلیت اجرا در ابعاد و اندازه‌های بسیار بزرگ و متناسب با فضاهای محیطی و نیز قابلیت دیده شدن از زوایای گوناگون، از سایر هنرهای قابل اجرا در شهرها متمایزند. طراحی و ساخت فضاهایی عاطفه انگیز و حاوی عناصر و آرایه‌ها، به دلیل قابلیت‌های زیباشناسانه و تاثیرگذاری آن می‌تواند در تسکین آشفستگی شهر و خستگی بصری شهروندان، مفید و در عین حال، باعث ارتقای سلیقه و درک هنری و بصری شهروندان، به‌عنوان مهم‌ترین مخاطبان این آثار شود» (پورمند و موسیوند، ۱۳۸۹: ۵۲). المان‌ها و مجسمه‌های شهری، نه تنها به غنای بصری شهر

حضور آثار هنری ایرانی، شاهد ترویج جنبش هنری آرت نوو هستیم این جنبش تا جنگ جهانی اول در اغلب کشورهای اروپایی و آمریکا انتشار پیدا کرد. بارزترین مشخصه این سبک در درجه اول، یک هنر تزئینی با استفاده از خطوط متقارن و پر پیچ و خم بر اساس فرم گیاه است. اگر چه تجلی آن در هنر کاربردی، تزئینی و تصویرسازی ایجاد شد، ولی تاثیر آن را می‌توان در کار نقاشان و مجسمه‌سازان هم دید (خزایی، ۱۳۸۱: ۳۲).

گرافیک شهری در برگرفته جاذبه‌های بصری یک شهر می‌باشد؛ شهر به واسطه گرافیک محیطی به تعادل بصری و زیبایی دست می‌یابد؛ و مباحث مهم در گرافیک محیطی شامل هماهنگی با محیط شهری، زیبایی‌شناسی و هویت‌مندی است. وقتی آدمی در شهری زندگی می‌کند که مردم آن، هویت، دین و فرهنگی خاص دارند، مسلماً این عناصر در شکل‌گیری شخصیت او نقش به‌سزایی داشته است. استفاده از آلمان‌ها و عناصری که دین و فرهنگ را به‌نوعی در خود نشان می‌دهند و برگرفته از فرهنگ جامعه هستند و یا هویتی که بیان‌گر و مبین اصول و مبانی فرهنگی مأخوذ از جهان‌بینی جامعه باشد، در زیباسازی شهر و مبلمان شهری، چنین انسانی را به حفظ هویت، دین و سیر در چنین راهی سوق می‌دهد. بنابراین، برای ایجاد شهری با عناصر هویت‌ساز بومی، می‌توان از نقوش و آرایه‌های قوی هنر دوره اسلامی بهره گرفت. نقوشی که صرفاً دارای زیبایی نیستند، بلکه نمادهای هستند که دنیای عظیمی از مفاهیم متعالی و اجتماعی را در خود جای داده‌اند. با توجه به اهمیت به‌کارگیری نقوش اسلامی و گسترده بودن گرافیک شهری مواردی از نمونه آثاری که در گرافیک شهرهای اسلامی به کار گرفته شده،

تصویر ۱- طراحی المان حجمی با استفاده از نقوش اسلامی و خوش‌نویسی ایرانی و اسلامی مشهد (۱۳۹۴) (URL5).

روش‌های تولید هنری در حوزه هنرهای تجسمی است که به لحاظ قدمت و پیشینه تاریخی می‌توان آن را مادر هنرهای تصویری نامید؛ زیرا این هنر از اولین تجربه‌های انسان در ایجاد ارتباط، تجسم بخشیدن به انگاره‌های ذهنی و ثبت و روایت مکنونات اوست. آثار دیواری باقی‌مانده از اعصار مختلف، جزو عمده‌ترین اسناد تاریخی و فرهنگی تمدن بشری هستند؛ و ویژگی‌های هویت فرهنگی اجتماعی زمان خود را بازگو می‌کنند. «نقاشی دیواری از دیرباز، ابزاری بوده برای ابلاغ پیام، کمک به معماری، زیباسازی چهره شهری و در نهایت، رسوخ در روح و روان مخاطبان گسترده‌ای که هر روزه، در آمد و شد زندگی شهری نظرشان به نقاشی دیواری گرایش پیدا می‌کند(شاملو، ۱۳۷۸: ۲۰).

در دنیای معاصر، دیوارنگاری در جایگاه یکی از مظاهر هنر شهری و مردمی جلوه‌گر شده است؛ کاربرد نقوش، رنگ‌ها و عناصر تزئینی برای زینت بخشیدن به معماری از دوران کهن متداول بوده است؛ اما با تغییر در ساختارهای شهری در دوران معاصر و ایجاد مفاهیم جدید شهرنشینی، هنر دیوارنگاری نیز دست‌خوش تغییراتی شده است. «امروزه، کارشناسان سازمان زیباسازی شهری معتقدند که، توجه نکردن به اصول زیباسازی شهری در مدیریت و طراحی و اجرای گرافیک محیطی و مبلمان شهری، هم‌چنین، در رنگ‌آمیزی و نقاشی غیر اصولی و بی‌رویه به معابر باعث ایجاد هرج‌ومرج و آلودگی بصری در شهرهای پیشرفته می‌شود. گاهی، متناسب نبودن این موارد با معماری محیط و گاهی، بافت معماری ناهماهنگ با سایر عوامل بصری به این نابسامانی دامن می‌زند»(موسوی‌لر و شمیلی، ۱۳۹۱: ۵۳). هر اثر هنری را می‌توان از دو جنبه بصری و محتوایی بررسی کرد. نقاشی دیواری نیز از این دو رویکرد محتوایی، موضوعی و بصری زیباشناسانه قابل بررسی و ارزیابی هستند. رویکرد موضوعی نقاشی دیواری معطوف به قابلیت پیام‌رسانی و اقماعی آن‌ها است؛ این آثار می‌توانند به منزله رسانه‌ای توانمند برای ابلاغ انواع پیام‌های سیاسی، مذهبی، فرهنگی و... به عموم به کار آیند؛ اما رویکرد بصری و زیبایی‌شناسانه آثار که کیفیت‌های ظاهری و پارامترهای تجسمی آثار در ارتباط با عناصر بصری محاط بر فضا، اثر و بستر آن را در بر می‌گیرد(همان: ۵۴).

در دوره معاصر برای خلق اثر دیواری، تنها به اجرای روی دیواری عمودی با ابزاری چون قلم‌مو و رنگ اکتفا نمی‌شود؛ بلکه شاهد ارائه آثار متفاوتی هستیم، که گاه، با آثاری از گرایش‌های مختلف هنر جدید رقابت می‌کنند»(مظفری‌خواه و

فضای زیست اجتماعی ما کمک می‌کنند، بلکه به‌عنوان نمادها و نشانه‌هایی از فرهنگ و هویت جمعی ما قابل استناد هستند؛ و از این بابت است که باید رویکردی تازه‌تر و جدی‌تر به آن‌ها داشت؛ بنابراین، در طراحی و ساخت و یا به‌کارگیری این حجم‌ها در فضای شهری باید از نهایت فکر و اندیشه انسانی بهره گرفت؛ و باید در مورد استفاده از حجم‌ها، تندیس‌ها و یادمان‌ها از نمونه‌هایی استفاده کرد که، سازگاری بیش‌تری با فرهنگ ایرانی و اسلامی دارند و از به‌کارگیری مجسمه‌ها با اشکال و ابعاد غیر مرتبط و بیگانه اجتناب کرد(تصویر ۱).

تصویر ۲- استفاده از نقوش هندسی و اسلامی در المان حجمی، مشهد(۱۳۹۲)(URL11).

تصویر ۳- بهره‌گیری از نقوش اسلامی(اسلمی) در مجسمه شهری، اصفهان(۱۳۹۹)(URL3).

نقاشی دیواری^۳

نقاشی دیواری، گونه‌ای از هنر نقاشی است که روی دیوارهای حاصل از صنعت معماری، دیواره‌های مصنوعی و سطوح طبیعی و انواع جداره‌ها کار می‌شود. در تعریف نقاشی دیواری، رویین پاک‌باز می‌نویسد، «نقاشی برای آرایش دیوار که ممکن است به دو طریق اجرا شود، مستقیماً بر روی دیوار یا بر روی تخته یا بوم به منظور نصب دائمی بر دیوار(پاک‌باز، ۱۳۹۵: ۱۵۱۰). نقاشی دیواری، یکی از

عابران پیاده اختصاص می‌یابند. پهنه پیاده‌رو، مکانی است که ساکنان آن با هر سن و توانایی می‌توانند امنیت و راحتی، تناسب و جذابیت در پیاده‌روی را نه تنها در هنگام فراغت، بلکه در استفاده از تجهیزات و آمد و شد نیز احساس کنند؛ بنابراین، کف‌سازی فضای پیاده‌رو از اهمیت زیادی در محیط‌های شهری برخوردار است. چرا که از یک سو، باعث زیبایی و جذابیت فضا شده و از سوی دیگر، از لحاظ عملکردی سهولت تردد را ممکن می‌سازد. «از آنجایی که در فضای شهری مخصوص پیاده، پیاده‌روها با فضای اطراف در تعامل یک‌دیگر قرار دارند، رعایت یک سری اطوال در طراحی این فضاها به زیبایی بصری و مطلوبیت این مسیرها از دیدگاه شهروندان می‌افزاید و سبب جذب شمار بیش‌تری از افراد به پیاده‌رو می‌گردد» (درویشی، ۱۳۹۵: ۱۱۴). بنابراین، در شهرهای امروزی ضرورت رویکرد مجدد به حرکت پیاده، به‌عنوان سالم‌ترین روش حمل‌ونقل شهری، باید به طور جدی مورد توجه طراحان شهری قرار گیرد. استفاده از طرح‌های بدیع در طراحی کفپوش و رعایت بین رنگ‌ها به طور قابل ملاحظه‌ای به جذابیت و دلپذیری محیط می‌افزاید. لازم به ذکر است، که در کف‌سازی مسیرها می‌توان با استفاده از رنگ‌های خاص و در جهت مسیر حس پویایی را در فرد تقویت نمود (زنگی‌آبادی و تبریزی، ۱۳۸۳: ۲۳) (تصویر ۶).

تصویر ۶- استفاده از نقوش هندسی کفپوش پیاده‌رو، خیابان ولی عصر، تبریز (۱۳۹۴) (URL8).

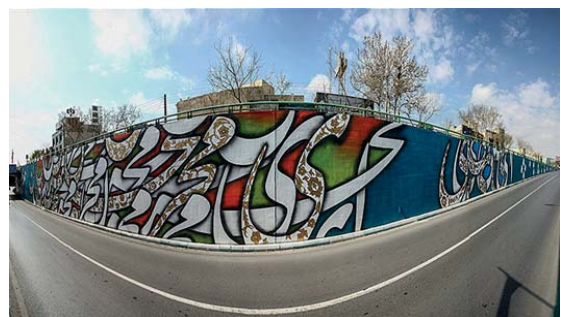

تصویر ۷- استفاده از نقوش هندسی جهت گرافیک پیاده‌رو، مشهد (۱۳۹۴) (URL11).

کفشچیان‌مقدم، ۱۳۹۱: ۸۶). برای نمونه «بهره‌گیری از طرح‌ها و مدل‌های هنر کمینه در آثار دیواری معاصر، سبب می‌شود اثر دیواری از موضوع همیشگی خود دور شود؛ و به تزیین -که یکی از عناصر اصلی در هنر ایرانی اسلامی است- نزدیک شود. استفاده از قابلیت‌های این گرایش هنری، به‌خوبی می‌تواند به احیا و نو کردن فضای شهری (گرافیک محیطی) از طریق نقاشی دیواری و گاه، تلفیق نقاشی دیواری با معماری کمک شایانی کند» (همان: ۹۴).

تصویر ۴- نقاشی دیواری با استفاده از عناصر و موتیف‌های ایرانی اسلامی، شیراز، خیابان هجرت (۱۳۹۷) (URL7).

تصویر ۵- نقاشی دیواری با استفاده از نقوش اسلامی (اسلیمی) و خوش‌نویسی سیاه مشق، اصفهان (۱۳۹۶) زیر گذر عسکریه (URL10).

کف‌سازی پیاده‌روها

یکی از مهم‌ترین فضاهای شهری -که شهروندان ارتباط مستقیم با آن دارند- پیاده‌روها هستند. پیاده‌روها بخش‌هایی از معابر شهری با بیش‌ترین نقش اجتماعی هستند که در آن‌ها، تسلط با عابر پیاده بوده و فضایی برای انجام فعالیت‌های مختلف شهری محسوب می‌شود؛ که به دلایل ویژه، عمدتاً، به خاطر دارا بودن برخی پتانسیل‌های خاص و در تمام یا بخشی از ساعات شبانه‌روز، کاملاً بر روی حرکت سواره بسته شده و به طور کامل به حرکت

جدول ۱. بررسی به‌کارگیری نقوش اسلامی در گرافیک شهرهای اسلامی

توضیحات	تکنیک	مکان	تصویر
در این اثر از شمشه‌های هندسی استفاده شده و به صورت تکرار - که یکی از ویژگی‌ها و قابلیت‌های نقوش اسلامی می‌باشد- اجرا شده است.	نقاشی دیواری	مشهد، دیوار تقاطع مجد و شهید قرنی	
در این اثر دیوارنگاری به شیوه خوش‌نویسی سیاه ایرانی و خط گلزار با نقوش اسلیمی ختایی و با رنگ‌های سرزنده اجرا شده است.	دیوار نویسی	اصفهان، زیرگذر عسکریه	
این المان حجمی در مرکز میدان نصب شده است؛ از نقوش هندسی و متریال فلز به صورت مشبک و عمودی - که القاکننده حرکت به بالا می‌باشد- استفاده شده است.	المان حجمی	گرمسار، میدان بسیج	
در این المان حجمی از یکی از عناصر تصویری در هنر اسلامی (درخت سرو) استفاده شده و با ترکیب نقوش هندسی - که توانسته مفهوم را به‌خوبی انتقال دهد- اجرا شده است.	المان حجمی	تهران، منطقه ۲۱، بزرگراه آزادگان	
این اثر با موضوع آیینی و مذهبی و با موضوع عاشورا و استفاده از عناصر و موتیف‌های ایرانی -اسلامی اجرا شده است.	نقاشی دیواری	شیراز، میدان قصر دشت	
این نقاشی دیواری با محوریت داستانی و تلفیق هنری و تاریخی به‌صورت مدرن، و بهره‌گیری از عناصر ایرانی و اسلامی به اجرا درآمده است.	نقاشی دیواری	شیراز، نارنجستان قوام	
در طراحی فرم این المان از نقوش اسلامی بهره گرفته شده و همچنین در طراحی و تزئین آن از خوش‌نویسی و نقوش اسلامی استفاده شده است.	المان حجمی	مشهد	
این المان بیان‌گر یکی از هنرها سنتی و اسلامی بوده و در طراحی آن از نقوش اسلامی و ایرانی استفاده شده است.	المان حجمی	اصفهان	

<p>نقاشی دیواری با استفاده از قابلیت‌های نقوش هندسی از جمله تقارن، تکرار و گسترش نقش‌ها که ترکیب زیبایی را به لحاظ بصری بر پهنه دیوار ایجاد کرده است.</p>	<p>نقاشی دیواری</p>	<p>تبریز، منطقه هشت بوستان هاشمیه</p>	
---	---------------------	---------------------------------------	---

نتیجه‌گیری

پی‌نوشت

۱- Environmental Graphic design.

۲- المان شهری: حجمی سه بُعدی و دارای مفهوم و بیان هنرمندانه است که با متریکال مختلف، نظیر سنگ، بتن، فلز، چوب، فایبرگلاس و ... ساخته می‌شود.

۳- نقاشی دیواری براساس عناصر ارتباطی - که با مخاطب برقرار می‌کند - به دو نوع عمده تقسیم می‌شود: دیوارنگاری نوشتاری، که در این نوع نقاشی از عنصر نوشتار استفاده می‌شود و نوع دوم، نقاشی دیواری، که از اشکال و تصاویر مختلف استفاده می‌شود.

نقوش اسلامی، گنجینه‌های ارزشمندی هستند تصویری و نمادین که ارزش‌های بصری و زیباشناسانه و همچنین، مفاهیم متعالی اسلامی و هویت‌ساز را در خود جای داده‌اند؛ و در طول تاریخ توانسته‌اند نقش انکارناپذیری را در تمدن اسلامی ایفا کنند. گرافیک محیطی، به‌عنوان یک رسانه تاثیرگذار، با داشتن قابلیت بالا در انتقال و جذب مخاطب و نمایش هویت فرهنگی، ملی و اسلامی نقش به‌سزایی را دارا می‌باشد. استفاده از نمادها و عناصر تصویری - که دین و فرهنگ را در خود نشان می‌دهند - انسان را به حفظ هویت دین و ارزش‌های فرهنگی سوق می‌دهد. بنابراین برای گذر از سر درگمی و بی‌هویتی و ایجاد شهرهایی با هویت در نظر گرفتن ارزش‌های فرهنگی و اسلامی برای تبدیل شدن یک جامعه به‌عنوان نمادی از جامعه اسلامی امری ضروری به‌شمار می‌رود. بررسی ظرفیت‌ها و قابلیت‌های نقوش اسلامی، به‌عنوان یکی از مولفه‌های هنر اسلامی در زمینه انتقال معنا و پیام به جامعه و ارتباط آن با حوزه‌های مهم هنر از جمله گرافیک محیطی، نشان می‌دهد که این نقوش می‌توانند در زمینه بازآفرینی و بازنمایی ارزش‌های فرهنگ اسلامی ایفای نقش کنند. با توجه به مطالعه و مباحث مطرح شده می‌توان چنین نتیجه گرفت: قابلیت بالای تصویری، بیان نمادین نهفته در نقوش اسلامی، کیفیت‌های زیباشناسانه و ارزش‌های بصری تاثیر چشم‌گیری در ارتقای گرافیک شهرهای اسلامی دارند؛ استفاده از نقوش و عناصر تزئینی اسلامی و دیگر نمادهایی که معرف هویت اسلامی می‌باشند، این قابلیت را دارند که با معیارهای هنر عصر حاضر در اداره محیط شهری به‌عنوان نمادی از شهر اسلامی و مذهبی هویت و ارزش‌های اسلامی را به بیننده انتقال دهند و تعلق خاطر را میان شهروندان و محیط شهری ایجاد نمایند.

منابع

- آسیایی، محمد (۱۳۸۹). *میادین شهری*، تهران: طحان.
- ایازی، سیدعلی‌نقی (۱۳۸۰). تبیین اندیشه اسلامی پیرامون شهر و شهرنشینی با تأکید بر متون دینی، *مجموعه مقالات علمی همایش آرمان‌شهر اسلامی*، اصفهان: دانشگاه اصفهان، ۱۰۳-۱۲۱.
- بمانیان، محمدرضا (۱۳۹۳). معنا و مفهوم شناسی شهر ایرانی اسلامی؛ مبانی نظری و مصداق‌ها، *شهر پایدار*، دوره ۱، شماره ۱، ۶۹-۸۸.
- بوذری، سید محمد مهدی و خزایی، محمد (۱۳۹۳). مطالعه تطبیقی نقوش و طرح‌های انتزاعی در هنر اسلامی با هنر مینیمالیسم، *مطالعات هنر اسلامی*، شماره ۲۰، ۲۲-۲۶.
- پاک‌باز، رویین (۱۳۹۵). *دایره‌المعارف هنر*، جلد ۲، تهران: فرهنگ معاصر.
- پورمند، حسنعلی و موسیوند، محسن (۱۳۸۹). مجسمه‌سازی در فضاها شهری، *هنرهای زیبا - هنرهای تجسمی*، شماره ۴۴، ۵۸-۵۱.
- حلیمی، محمدحسین (۱۳۷۹). *اصول و مبانی هنرهای تجسمی*، تهران: احیاء کتاب.
- خزایی، محمد (۱۳۸۰). رابطه گرافیک امروز جهان با هنر تزئینی ایران، *کتاب ماه هنر*، شماره ۳۷ و ۳۸، ۳۰-۳۳.
- درویشی، یوسف (۱۳۹۵). نگاهی تحلیلی میدانی بر چالش‌های کالبدی پیاده‌روها در شهر اردبیل، *مطالعات هنر و معماری*، سال دوم، شماره ۴ و ۵، ۱۱۱-۱۱۷.
- رضوی، سید جلال (۱۳۸۰). *اصول طراحی در ساختار خوش‌نویسی*، مشهد: آیین تربیت.
- زنگی‌آبادی، علی و تبریزی، نازنین (۱۳۸۳). *طراحی و برنامه‌ریزی میلمان شهری*، مشهد: شریعه توس.
- شاملو، غلامرضا (۱۳۷۸). *بررسی جنبه‌های تبلیغ نقاشی دیواری*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته نقاشی، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- فلاحت، سمیه (۱۳۹۰). بر ساحت مفهوم شهر اسلامی، *شهرهای ایرانی-اسلامی*، شماره ۳، ۳۵-۴۴.
- گروتز، یورگ کورت (۱۳۹۰). *زیبایی‌شناسی در معماری*، ترجمه جهان‌شاه پاکزاد و مهندس عبدالرضا همایون، چ. هفتم، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- مروتی، سهراب و دارابی، فرشته (۱۳۹۳). واکاوی مدل ارزیابی شهر اسلامی با رویکرد قرآن کریم، *علوم بشری*، سال سوم، شماره ۲، ۵۳-۷۶.
- مظفری‌خواه، زینب و کفشچیان مقدم، اصغر (۱۳۹۱). قابلیت‌های هنر کمینه در گرافیک محیطی شهری با تأکید بر نمونه‌های دیوارنگاری شهری ایران، *نگره*، شماره ۲۲، ۸۴-۱۰۳.
- مکی‌نژاد، مهدی (۱۳۸۷). *نقش تزئینات در معماری اسلامی*، تهران: سمت.
- موسوی‌لر، اشرف و شمیلی، فرنوش (۱۳۹۱). ساختار بصری نقاشی دیواری تبریز در سه دهه اخیر، *جلوه هنر*، شماره ۸، ۵۳-۶۶.
- میرزایی نسب فهادان، مهدی (۱۳۹۲). جایگاه گرافیک محیطی در هویت بصری شهر، *چیدمان*، سال دوم، شماره ۴، ۱۱۴-۱۱۹.
- نقی‌زاده، محمد (۱۳۸۹). تأملی در چیستی شهر اسلامی، *مطالعات شهرهای ایرانی - اسلامی*، شماره ۱، ۱-۱۴.
- نقی‌زاده، محمد (۱۳۹۵). *طراحی شهر و فضاها شهری ایرانی*، تهران: خورشید باران.

References:

- Asiaee, M. (2010). *Urban Squares*, Tehran: Tahan (Text in Persian).
- Ayazi, A. (2001) Explaining Islamic Thought about the City and Urbanization with Emphasis on Religious Text, *Proceedings of the Islamic Utopia Conference*, Isfahan, Isfahan University Press, 103-121 (Text in Persian).
- Bemanian, M. (2014). The Meaning and Concept of the Islamic-Iranian City; Theoretical Foundations and Examples, *Shahre Paydar*, 1(1), 69-88 (Text in Persian).
- Bouzari, M. & Khazaei, M. (2014) A Comparative Study of Abstract Patterns and Designs in Islamic Art with the Art of Minimalism, *Islamic Art*, 20, 22-26 (Text in Persian).
- Darvishi, Y. (2016) A Field Analytical Look at the Physical Challenges of Sidewalks in Ardabil, *Motale-ate Honar va Memari*, 2 (4 & 5), 111-117 (Text in Persian).
- Falahat, S. (2011). On the Concept Area of the Islamic City, *Shahre Irani Eslami*, 3, 35-44 (Text in Persian).
- Grutter, J. K. (2011). *Aesthetics in Architecture*, Translated by Jahanshah Pakzad and Abdolreza Homayoun, (7th ed.). Tehran: Shahid Beheshti University Press (Text in Persian).
- Halimi, M. (2000). *Principles and Foundations of Visual Arts*, Tehran: Ehya Ketab (Text in Persian).
- Khazaei, M. (2002) The Graphic Relationship of Today's World with Iranian Decorative Art, *Ketabe*

Mahe Honar, 37 & 38, 30-33 (Text in Persian).

- Makinejad, M. (2008). *The Role of Decorations in Islamic Architecture*, Tehran: Samt (Text in Persian).
- Morvati, S. & Dadarabi, F. (2014). Analysis of the Islamic City Evaluation Model with the Approach of the Holy Quran, *Olume Bashari*, 3(2), 53-76 (Text in Persian).
- Mousavi Lar, A. & Shamili, F. (2012). Visual Structure of Tabriz Mural Painting in the Last Three Decades, *Glory of Art (Jelve-y-Honar)*, 8, 53-66 (Text in Persian).
- Mirzaei Nasab Fahadan, M. (2013) The Position of Environmental Graphics in the Visual Identity of the City, *Chideman*, 2(4), 114-119 (Text in Persian).
- Mozafarikhah, Z., Kafshchian, A. (2012). The Usage of Minimal Art in City Environmental Graphic Emphasizing on Urban Graffiti Samples in the Cities of Iran, *Negareh Journal*, 7(22), 85-102 (Text in Persian).
- Naghizadeh, M. (2016). *Design of City and Urban Spaces*, Tehran, Khorshid Baran (Text in Persian).
- Naghizadeh, M. (2010) A Reflection on What is an Islamic City, *Motaleate Shahrhaye Irani-Eslami*, 1, 1-14 (Text in Persian).
- Pakbaz, R. (2016). *Encyclopedia of Art*, (Vol. 2), Tehran: Farhange Moaser (Text in Persian).
- Pourmand, H., Mousivand, M. (2011). Sculpture in Urban Spaces, *Honar-Ha-Ye-Ziba: Honar-Ha-Ye-Ta-jassomi*, 2(44), 51-58 (Text in Persian).
- Razavi, J. (2001). *Principles of Design in the Structure of Calligraphy*, Mashhad: Aein Tarbiat (Text in Persian).
- Shamloo, Gh. (1999). *A Study of the Propaganda Aspects of Mural Painting*, Tarbiat Modares University (Text in Persian).
- Zangiabadi, A. & Tabrizi, N. (2004). *Design and Planning of Urban Furniture*, Mashhad: Sharia Toos (Text in Persian).

● URLs:

URL1. <https://www.bartarinha.ir/fa/news/1014643>

URL2. <https://basijnews.ir/fa/news/9083957>

URL3. <https://static2.borna.news/servev2/Yt0NgHjwIsud/KxuoffTghAA,/قوس+آذر+اصفهان.jpeg>

URL4. <https://www.imna.ir/photo/415842>

URL5. <http://managmentgroup.ir.domains.blog.ir/1392/05/02>

URL6. <http://mashhadart.com/fa/print/3269>

URL7. <https://www.mehrnews.com/news/4550715>

URL8. <https://m1.tabriz.ir/News/661>

URL9. <https://m8.tabriz.ir/News/2017>

URL10. <https://new.isfahan.ir/Index>

URL11. <http://groohe4.blogfa.com/tag92>

URL12. <http://shabakeh Iranian.ir/news/print/27129>

URL13. <https://shiraz1400.ir/?p=15571>

Capabilities of Islamic Motifs in the Graphics of Islamic Cities in the Contemporary Era

Abstract:

Islamic motifs are a set of motifs and pictorial elements that have gradually lost their naturalism form and have continued in an abstract form. Islamic motifs have different types of plants, geometric, writing, etc. that have roots in pre-Islamic historical periods and with the transmutation that has taken place in these designs, its variety, elegance and complexity have increased over time. One of the most basic principles of these designs is abstraction, abstraction and perfect rhythmic repetition of surfaces. Relying on the admirable richness in form and meaning in various fields, these designs have been able to carry awesome spiritual values for the audience.

Undoubtedly, the use of elements that have aesthetic and identity criteria in beautification, urban furniture, push citizens to preserve their identity and religion. One of the problems that modern societies are suffered from is the separation of man from the spiritual foundations and the focus on the material aspects of life. modern cities are aliens with environments and spaces that have induction a spirituality message and meaning. Cities lack of spiritual and believable values, as well as indigenous and local features and characteristics, and the lack of criteria based on theoretical foundations derived from Islamic-Iranian culture have predominated in all their elements and components. Also, Islamic cities whose physical appearance is reminiscent of the Islamic identity of their inhabitants, as a symbol of Islamic thought and thought should be a representation of religious symbols, because Muslims live in a city, it cannot be considered an Islamic city. Rather, an Islamic city is a place where its appearance and body show that it is Islamic. In a better interpretation, its architecture and design and decoration should be interpreted as the habitat of Muslims based on the characteristics and symbols of Islam.

In the contemporary era, one of the arts that has been able to have a great influence on upgrading the visual and intellectual culture of citizens is

Hassan Talebi
Instructor at Visual Communication
Department, Sabzevar Girls Faculty,
Vocational Technical University, Sab-
zevar, Iran. talebih40@yahoo.com

Date Received: 2020-08-25

Date Accepted: 2020-11-02

1-DOI: 10.22051/pgr.2020.32837.1080

environmental graphics. Environmental graphics as a medium and effective visual factor in urban environments with high potential in facilitating communication and creating a visual identity is one of the influential components of urban arts.

Environmental graphics are very effective in identifying urban environments readable and are assured tool for urban design.

Images of the role on the wall are effective and the view of the urban area in making the urban environment meaningful; The city is a great means of mass communication that people read about its appearance and landscape;

in addition to informing, environmental graphics, should provide visual enhancement and beautification qualities of urban area.

The capacity, cultural and religious function of these motifs is such that they can be easily used in different fields after centuries.

Undoubtedly, the use of these elements in urban beautification propels citizens to preserve their religious personality. On the contrary, the use of elements derived from non-indigenous cultures brings nothing but confusion and anonymity and it quickly empty society of cultural originality.

In the contemporary era, one of the arts that has been able to have an important impact on raising the intuitive and intellectual culture of citizens is environmental graphics.

Environmental graphics as a media and one of the effective visual factors has great potential in facilitating communication and creating a visual identity that influences urban art.

This study surveys the capabilities of Islamic motifs, to answer these questions. What intuitive and conceptual capabilities do Islamic motifs have? How are Islamic motifs used in urban graphics? In this research, an attempt is made to study the capability of Islamic motifs and its effect on the graphics of contemporary Islamic cities.

The research method is applied, descriptive

and analytical. Collection of data in the form of a library and case studies is through internet image search. Based on the studies conducted, the results indicate that Islamic motifs have a high intuitive and conceptual capability. Due to the intuitive quality and concepts latent in Islamic motifs, their use in beautification and graphics of Islamic cities leads to the transfer of its identity.

Islamic motifs as one of the components of Islamic art in the field of transfer meaning to society and its relationship with important fields of art such as environmental graphics show that these motifs can play a role in recreating and representing the values of Islamic culture. The use of Islamic designs, decorative elements and other symbols that represent Islamic identity have the ability to transfer Islamic identity and values to the viewer by the standards of modern art in the perception of the urban environment as a symbol of the Islamic city and religion, and create attachment between citizens and urban environment.

Keywords: urban graphics, Islamic motifs, visual identity, environmental graphic.